

Gamle og nye diaspora

Den flerkulturelle immaterielle kulturen i Hedmark

Tekst:

Mustafa Pourbayat

Seniorrådgiver, Hedmark fylkeskommune

Hva er grunnlaget for at Hedmark betraktes som et flerkulturelt fylke? Hva gjør vi for det flerkulturelle Hedmark, hvor vi står og hvorfor gjør vi det vi gjør?

I etterkrigstiden og særlig i de siste ti årene blir vi daglig gjennom media minnet om at Norge har blitt et flerkulturelt land og at befolkningen i økende grad er flerkulturell. I de siste 10-årene blir vi gang på gang minnet om at vi lever i en globalisert verden og at hendelser også utenfor norske grenser berører oss på godt og vondt. Den internasjonale migrasjonen uansett årsaksforklaringer er et av de resultatene som har ført til raske samfunnsendringer. Befolkningsveksten og sammensetningen har forandret mye. Vi ser gjennom historien at nesten alle land i Europa inkludert Norge, har utviklet seg fra å være utvandrerland til innvandrerland. Det kan også reflekteres rundt hvordan den nye situasjonen med en stor mangfoldighet kan håndteres i Norge og hva gjør vi for å unngå klassifiseringer og radikaliseringer. I denne artikkelen vil jeg konsentrere meg om den sosiale og særlig den kulturelle dimensjonen av migrasjonen.

Med bakgrunn i samfunnsendringer og utfordringer som det flerkulturelle Norge står overfor, kom det på midten av nittitallet

nye politiske føringer med planer og tiltak som skulle møte de flerkulturelle utfordringene. Siden 1996 og fram til i dag har vi sett flere St. meldinger og statlige planer som har fokusert på den kulturelle mangfoldigheten, og i Stortingsmelding nr. 17 (2005-2006) ble det fremhevet at kulturpolitikken må legge bak seg en begrunnelse som ensidig vil fremme en nasjonal enhetskultur.

Kulturelt mangfoldighet og etnisk variasjon i Hedmark er egentlig ikke et nytt fenomen. Hedmark har en lang forhistorie som et flerkulturelt fylke. Den kulturelle mangfoldigheten i Hedmark består hovedsakelig av den samiske urbefolkningen og nasjonale minoriteter. Den sørligste samiske bosetningen i landet finner vi i den nordøstre delen av fylket ved Femunden i Engerdal, sånn videreføres samiske nærings- og kulturtradisjoner også i Hedmark.

Siden 1600-tallet har vi hatt finske bønder som kom til Norge og slo seg ned i Finnskogene langs svenskegrensa i Hedmark og senere hvert spredte de seg til store deler av Østlandet. Den skogsfinske kulturarven utgjør uten tvil en spennende del av den felles nordiske historien som er viktig å ta vare på og synliggjøre.

Romanifolket eller taterne er en annen gruppe blant nasjonale minoriteter der

mange har tilknytning til Hedmark. Mange av dem har hatt det indre Østlandet som sitt viktigste virkeområde. Både samene som urfolk og taterne har gjennom historien vært utsatt for tvangsassimilasjon og for-norskingspolitikk. Gjennom hele historien ser vi at taterne dessverre har vært utsatt for systematisk diskriminering og forfølgelse.

Innvandrere i Hedmark

Hedmark har en lang tradisjon for arbeidsvandring over grensa mellom Hedmark og Sverige. De hviterussiske flyktninger som kom til Hedmark rundt 1954, var blant de første flyktningene i etterkrigstiden. Denne gruppen var på ca. 30 -40 personer og sannsynligvis er ingen av dem fortsatt i live. Ungarske flyktninger som kom til Hedmark som følge av den sovjetiske invasjonen av landet i 1956, var en annen flyktninggruppe etter andre verdenskrig.

I begynnelsen av 1970-årene og utover kom de første vietnamesiske såkalte båt-flyktningene til Hedmark. På 80- og 90-tallet kom Iranere, bosniere og deretter mange fra Irak Afghanistan og Somalia. Det er ikke veldig mange med innvandrerbakgrunn fra land som Marokko, Pakistan, Tyrkia eller Sri Lanka som har bosatt seg i Hedmark. Andelen av personer med innvandrerbakgrunn i Hedmark i dag utgjør ca. 6,8 % .

Innvandrerens tilstedeværelse ble i lokalsamfunnet ignorert lenge og innvandrere levde på siden av lokalsamfunnet uten noe som helst tilhørighet. Både media og offentlige styringsdokumenter assosierte innvandrernes tilstedeværelse i norske kommuner med problemer og utfordringer. Etter over 20 års arbeidserfaring på dette fagområdet opplever jeg denne assosiasjonen delvis eksisterer den dag i dag. Tiltross for statistikk og prognoser som viser at inn-

vandring og særlig arbeidsinnvandring fra EØS- området øker, er det altfor få eksempler på kommuner som virkelig tar på alvor at sammensetningen av mennesker i kommunene i dag er i stor endring og utvikling. Det er fortsatt mange kommuner som har den tradisjonelle flyktningetjenesten segregert i forhold til resten av kommuneorganisasjonen. På kulturfeltet i mindre kommuner er innsatsen nesten lik null.

Måtte det oppstå opptøyer for å lære?

Mot slutten av 1980-årene ble flere flyktninger i Brumunddal utsatt for trakassering og vold fra ungdommer på stedet. Senere var det også en skyteepisode og et alvorlig overfall på en familiefar med vietnamesisk bakgrunn, og flere innvandrere bosatt i kommunen ble utsatt for en rekke tilfeller av hærverk, mobbing og truende atferd. Situasjonen utviklet seg til fremmedfiendtlig demonstrasjon og gateslag. Etterhvert ble situasjonen veldig kritisk fordi man kunne se organiserte krefter som involverte seg og støttet aktivt opp om opptøyene. Dette skapte uro ikke bare hos den norske befolkningen i lokalsamfunnet, men også blant innvandrere i fylket.

Den massive oppmerksomheten rettet mot situasjonen og opptøyene i Brumunddal førte til politisk oppmerksomhet både i kommunen og i fylkestinget. Analysearbeidet fra Brumunddal viste at episodene hadde flere og sammensatte årsaksforklaringer. I tillegg lærte man at håndtering av det flerkulturelle forutsetter langsiktige og helhetlige mål og strategier som skal følges opp systematisk både lokalt og regionalt.

I 1995 erklærte Hedmark fylkesting gjennom eget vedtak hele Hedmark som antirasistisk sone. Dette vedtaket hadde selvsagt en symbolsk verdi, men det var

episoden i Brumunddal som utløste den politiske oppmerksomheten og dette vedtaket som la grunnsteinene for fylkeskommunens innsats innen det flerkulturelle arbeidsområdet.

Siden begynnelsen av året 2000 har fylkeskommunen hatt en visjon om at Hedmark skal være et samfunn med likestilling og fravær av diskriminering der alle uansett bakgrunn har like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Denne visjonen danner grunnlag for flere konkrete målsetninger som igjen har ført til konkrete prosjekter. Fylkeskommunens hovedstrategi for å nå det overordnede målet har vært å ivareta det kulturelle mangfoldet gjennom helhetlige løsninger. Arbeidet bygger på langsiktighet, forutsigbarhet, systematisk oppfølging, samt bedre samarbeid, samordning og oppfølging på tvers av forvaltningsnivåer.

Senere satte fylkeskommunen sin innsats innenfor det flerkulturelle i tett sammenheng med likestilling, oppfølgingsarbeidet knyttet til urbefolkning, nasjonale minoriteter, samt arbeidet knyttet til Nord-Sør relasjonen. Jeg vil hevde at den politiske velviljen i fylkeskommunen er grunnsteinen for alt arbeidet som er gjort og gjøres i Hedmark. Jeg tror at vi er i ferd med å forstå i Hedmark at den flerkulturelle situasjonen ikke er noe forbigående. Løsningen er å jobbe for dannelsen av en felles tilhørighet og sikre samhandlingen i Hedmarkssamfunnet. De vedtatte mål og strategier fra fylkestinget gir et mandat for arbeidet videre og vi har de nødvendige forutsetninger for å gjennomføre. Den største utfordringen har vært å utvikle tiltak som virker. Samtidig erfarer jeg at forankrings- og holdningsarbeid er en langvarig og krevende oppgave. Som ansatt i fylkeskommunen har jeg hatt anledning til å reflektere

rundt det flerkulturelle Hedmark og utvikle ideer og foreslå tiltak som kunne realisere fylkeskommunens mål og visjon om Hedmark som et åpent samfunn med likestilling og fravær av diskriminering og preget av respekt og toleranse.

Jeg har tro på at eksisterende institusjoner og organisasjoner er robuste nok til å kunne satse på helhetlige løsninger og yte likeverdige tjenester og tilbud til sine brukere uansett deres bakgrunn. Men spørsmålet er hva for eksempel en kulturinstitusjon eller et museum kan gjøre for å skape ikke bare interesse men en tilhørighetsfølelse hos innvandrerbefolkningen. Svaret kan etter min mening ligge i å se på hvorfor de etniske minoritetenes andel av museumsbesøk eller en teaterforestilling er så utrolig lavt, og på hva som eventuelt kunne gjøres med det.

Det er i denne sammenhengen man bør reflektere rundt minoritetenes identitetsforvaltning og betydning av deres immaterielle kultur og folkløriske tradisjoner og verdier som den enkelte har tatt med seg til Norge. Erfaringer viser at individer med innvandrerbakgrunn har en kulturell pendling mellom hjemlandets og den norske kulturen ganske lenge og det er mange som fortsatt er opptatt av disse verdier etter flere års botid i Norge. Disse verdiene er del av identiteten hos mange som kommer fra mer tradisjonelle samfunn.

Jeg tror at å gi rom for dokumentasjon og formidling av enkelte innvandrersgruppers immaterielle kulturarv vil stimulere til gjensidig interesse, tillit og en felles tilhørighet. Vår hovedbekymring i det flerkulturelle samfunnet må være den latente radikaliseringsprosessen som skjer på mange områder og nivå. Det er derfor Hedmark fylkeskommune har en slik målformulering som skal kunne dekke behovet i framtiden

og avsetter ressurser som er nødvendig for å følge opp. Å utvikle prosjekter til å dokumentere og formidle de etniske minoritetenes immaterielle kultur og folkloristisk tradisjoner i praksis utføres av eksisterende kulturinstitusjoner og fagenheter. Nedenfor vil jeg gi en oversikt over de erfaringer som er gjort i Hedmark:

I fylkeskommunens plan for 1999-2001 var etableringen av et flerkulturelt kunnskaps- og kompetansesenter ett av tiltakene for å møte utfordringene i det flerkulturelle Hedmark. Handlingsplanen inneholdt forskjellige satsinger som skulle forankre det flerkulturelle på ulike nivå. Fylkeskommunen ønsket å etablere det flerkulturelle senteret på en institusjon i fylket. En viktig faktor for at senteret ble lagt til Glomdalsmuseet, var at institusjonen hadde engasjert seg i det flerkulturelle arbeidet og hadde fått bevilgninger til å etablere utstillingen om romanifolkets/taternes kultur og historie. Senteret ble etablert som et prosjekt i 2003 og siden 2006 er senteret en integrert del av Glomdalsmuseets virksomhet.

Fylkesmuseum avd. Glomdalsmuseet har i dag en flerkulturell profil og museets arbeid i denne sammenheng synliggjøres gjennom museets arrangement, utstillinger, publikasjoner, formidling til skole og enkeltprosjekt. Ved hjelp av konkrete prosjekter og tiltak dokumenteres, bevares, og formidles materielle og immaterielle uttrykk tilknyttet minoritetskulturer i Hedmark fylke. På denne måten bidrar senteret til forståelse for hva det innebærer å leve i et flerkulturelt samfunn og tilrettelegger for økt samhandling mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen i fylket.

Fra Somalia til Vietnam

Prosjektet «Fotspor, Somalia – Norge» var et av de første prosjektene som ble igang-

satt av Glomdalsmuseet i samarbeid med fylkeskommunen. Prosjektet ble definert som et dokumentasjonsprosjekt om somaliere med fokus på immateriell kultur. Det ble utformet en prosjektskisse som beskrev mål, prosess og resultat. Somaliere ble valgt fordi de var den tredje den tredje største innvandringsgruppa i Hedmark i 2006. I perioden 2003 – 2006 foregikk betydelige debatter og diskusjoner i mediene om hvorvidt innvandrere får muligheten til å integreres i det norske samfunnet uten å måtte oppgi sin egen kultur og identitet. Et annet sammensatt spørsmål i minoritetsdebatten var og om folk med ulik etnisk og kulturell bakgrunn kan utvikle en felles identitetsfølelse. Formålet med prosjektet var å bidra til å stimulere samhandling mellom etniske grupper og majoriteten, synliggjøre kulturelt mangfold i det norske samfunnet, samt øke kunnskapen om somalisk kultur.

På de første informasjonsmøtene ønsket vi å starte en prosess hvor flere skulle gå sammen i tankemyldring rundt hva som burde være med i en utstilling om nomadekultur og ei nomadehytte. Dette skulle nedtegnes skriftlig og leveres Flerkulturelt senter. Det kom flere tilbakemeldinger om at prosjektet og utstillingsarbeidet var definert på forhånd og at veldig mye var relatert til nomadekulturen. Noen synes dette var flott, andre syntes ikke dette ville bli representativt for deres kultur, og skjønte ikke hensikten og behovet for en slik utstilling.

Etter en tid kom det inn 20 lister, med en rangering av viktige gjenstander og elementer som burde være med i en utstilling. I tillegg kom det to egenproduserte lister som definerte de samme gjenstandene. Tre ressurspersoner tok initiativ og inviterte til et nytt møte, hvor Flerkulturelt senter deltok med tolk for å få presentert de nye listene. Samsvaret mellom det som var definert på

listene gav oss en bekreftelse på at vi kunne fortsette arbeidet. Videre ønsket vi å kartlegge somaliske gjenstander som var registrert i Norge.

Bygging av hytte, Glomdalsmuseet 2005.

Det ble gjennomført en dagstur til Kulturhistorisk museum i Oslo, hvor fire somaliere var med. Gjenstandene på Kulturhistorisk museum ble sjekket i forhold til de gjenstandene som var definert på listene. Denne turen kan i ettertid ses på som et vendepunkt i prosjektet. Det skapte trolig mer forståelse for museets måte å arbeide på. Personene som var med, så gjenstander som hørte til egen kultur, og de så hvordan

ansatte på Kulturhistorisk museum hadde respekt for håndteringen av gjenstander og at spørsmålene fra de ansatte på Kulturhistorisk museum var relatert til deres kultur.

Denne turen så ut til å gi ressurspersonene en bekreftelse på verdien av å samle gjenstander som kunne belyse sider av den somaliske kulturarven og synliggjøre tradisjoner knyttet til nomadekulturen i Somalia som en kjerneverdi i den somaliske kulturen. Etter Oslo-turen var det noen som gav gjenstander til det flerkulturelle senteret. Glomdalsmuseet gjennomførte en intervju-prosedyse hvor 16 personer fra Somalia som var bosatt i Hedmark fylke, ble intervjuet. En del av intervju-materialet ble brukt i utstillingen, ellers er materialet en del av museets arkiverte dokumentasjonsmaterieell

I forbindelse med dette prosjektet ble gjennomført en studietur til Somalia og flere originale kulturgjenstander ble kjøpt og fraktet til Norge. Til tross for somaliernes usikkerhet i startfasen, ble både utstillingen og påfølgende publikasjoner fra Glomdalsmuseet godt mottatt. Utstillingen ble omtalt meget positivt og prosjektet bidro til å styrke både kunnskapen om somaliere og kommunikasjonen mellom nordmenn og somaliere.

Et annet prosjekt som er initiert av fyl-

Utstillingsåpning 7. juni 2006

keskommunen, «Vietmark», er et samarbeid mellom fylkesmuseet avdeling Glomdalsmuseet, Organisasjon for vietnamesisk kunst og kultur i Hedmark og fylkeskommunen. Prosjektet har som mål å se nærmere på hvordan det har gått med de første vietnamesiske flyktningene som kom til Norge og som er bosatt i Hedmark. Prosjektet vil se på hvordan de lever med den vietnamesiske og norske kulturen i dag. Prosjektet ble startet i 2011 og har tre delprosjekter som består av 1) formidling av vietnamesisk dragedans til skolen (i form av kulturell skolesekk), 2) dokumentasjon og forskning, samt 3) oppbygging av en utstilling som har fått navnet «Vietmark». Tittelen skal assosieres til vietnamesiske hedmarkinger.

Også dette prosjektet utløste diskusjoner blant enkelte norskvietnamesere både i Hedmark og utenfor Hedmark. Noen var kritiske da fylkeskom-

munen inviterte Vietnams ambassadør til oppstartsarrangement som gjest. Flere vietnamesiske hedmarkinger ble intervjuet og materialet ble bruk i utstillingen. Prosjektets mål og innhold ble mottatt meget positivt og det ser ut til at dette prosjektet også vil gi positive resultater.

Dragedans er en svært gammel tradisjon med opprinnelse i Kina. I Vietnam har dansen fått et vietnamesisk særpreg, og blitt knyttet nærmere til vietnamesisk mytologi. Dragedansen er en fast del av feiringen av tradisjonelle høytider som nyttår (Tet) og barnas nyttår / midt-høstfestival (tet trung

thu). Fordi den ansees å bringe lykke, brukes dansen også ved oppstarten av nye bedrifter, restauranter, skoler eller åpning av nye bygg. Dragedansen (eller løvedansen) forteller om et møte mellom løven og jordvokteren «Ong Dia». Hver drage eller løve bemannes av to dansere, og handlingen bestemmes av takten av trommer og cymbaler. Løven sover, våkner og spiser og viser ulike følelser. En viktig del av dansen er å gi løven utfordringer, som for eksempel å klatre til toppen av en stang på 10-15 meter. Dragedansen er en krevende øvelse og mange av danserne er også gode utøvere av akrobatikk eller kampsporter som kung fu.

Dragedans utøves også som en konkurransesport på internasjonalt nivå. Dansen videreføres ved å lære av en som kjenner tradisjonen. Det er vanskelig å tilegne seg ferdigheter ved å lese skriftlig informasjon om dette immaterielle kulturuttrykket.

Dansen har bestandig blitt overlevert fra generasjon til generasjon. Fordi dansen har tatt opp i seg lokale tradisjoner, og utøverne selv kan videreutvikle det de har lært, finnes det mange ulike varianter av dragedans med både drager og løver. Det er bygget opp en trupp av eldre og nyere utøvere som skal opptre på skoler i Hedmark.

En annen aktivitet som Glomdalsmuseet har gjennomført i flere år, er markering av den internasjonale Nowruz-dagen 21. mars, som har blitt feiret i flere kulturer i over 3.000 år i områdene rundt Svartehavet, Kaukasus, Sentral Asia, Midtøsten, og

Balkan. Nowruz samler tradisjonelt familie og slekt til markering av den første vårdagen og naturens fornyelse. Feiringen av Nowruz som opprinnelig stammer fra det gamle persiske riket, markeres i dag forskjellig hos ulike folkeslag, og i ulike land. Nowruz står på FNs liste over immateriell kulturarv, og blir markert internasjonalt som ‘International Nowruz day’. Markeringen av Nowruz på Glomdalsmuseet har ført til utvikling av en interkulturell møteplass hvor folk fra flere innvandremiljøer deltar i arrangementet.

Å synliggjøre mangfoldet i tradisjoner og kulturuttrykk med et samtidsperspektiv handler om og bidra til at noen av de immaterielle og folkloristiske tradisjonene i Hed-

mark også har blitt å formidle kunnskap om «de andres» kunst og kulturuttrykk. Innsatsen som en bevisst handling handler også om å styrke den sosiale og kulturelle sammenhøringen til tross for at dagens hedmarkinger har ulike historiske tradisjoner og verdier. Erfaringene så langt viser at det er mulig å gjøre noen konkrete og inkluderende handlinger for å styrke vår toleranse og respekt, og som kan danne grunnlag for sammenhøring over tid. De tilbakemeldingene som vi får fra etniske minoritetsmiljøer bekrefter at satsingen på dokumentasjon og formidling av minoritetens immaterielle kultur bidrar til åpenhet, respekt, toleranse og sammenhøring.

Markering av Nowruz på Glomdalsmuseet.

Alle bilder i artikkelen er fra Flerkulturelt senter, Glomdalsmuseet